

27.4.2021

EOAK/1498/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Anu Rita

YHTEYDENPITO ASIAMIEHEEN PUHELIMITSE KORVAUKSETTA

1 KANTELU

Kantelija pyysi tutkimaan Turun vankilan virkamiesten toimintaa puhelimen käyttöön liittyen. Kantelija ei kertomansa mukaan saanut tutkintavankina ollessaan soittaa oikeudenkäyntiavustajalleen korvauksetta, vaikka hänellä oli käytettävissään puheaikaa vain 1,50 euron edestä, mikä ei hänen mielestään olisi riittänyt asian hoitamiseen.

Kantelija arvosteli lain soveltamista siitä, että käytäntö ei hänestä ole yhtenäinen. Laki mahdollistaa hänen mukaansa mielivallan sen suhteen, kuka saa soittaa asianajajalleen välttämättömissä oikeudellisissa asioissa vankilan kustannuksella ja kuka ei.

Omasta tilanteestaan kantelija totesi, että hänellä jäljellä ollut saldo ei olisi riittänyt puheluun asiamäärän ja asian laadun tärkeyden vuoksi. Hänellä oli kertomansa mukaan lisäksi muita erittäin tärkeitä henkilökohtaisia asioita, joiden hoitamiseen hän tarvitsi puhelinsaldoa.

Kantelija tiedusteli, onko perusteltua evätä tutkintavangilta mahdollisuus hoitaa oikeusturvansa kannalta olennaisia asioita.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin seuraava Turun vankilan selvitys:

- johtaja 19.3.2020
- rikosseuraamusesimies 19.3.2020

3 RATKAISU

3.1 Selvitys

Rikosseuraamusesimies kertoi selvityksessään muun muassa seuraavaa.

Vankilalla on käytössä ns. sossukortti vankien välttämättömiä puheluita varten silloin kun heillä ei ole saldoa omalla puhelutilillä. Vankilan käytänteenä on, että vangin oman tilin saldo tarkistetaan ja jos siinä on saldoa, vanki käyttää sen ensin. Näin menettely on tasapuolinen ja henkilökunnan on helpompi toimia asiassa aina samalla tavalla.

Ko. päivänä vartija kävi kertomassa [kantelijalle] edellä mainitun toimintatavan. Vartijat olivat asian jo hänelle selittäneet. Selvityksenantajan mukaan asia sinänsä oli melko vähäpätöinen, mutta koska vartijat sen ottivat puheeksi, niin hän kävi vielä itse selittämässä asian [kantelijalle].

Puhelujen tarkkaa hintaa selvityksenantaja ei tiennyt, mutta käsityksensä mukaan 1,50€ riittää kohtuullisen pituiseen puheluun. Kantelijan väite siitä, että häntä syrjittäisiin rikoksestaan johtuen, ei pidä paikkaansa. Rikosseuraamusesimies ei ole edes tietoinen hänen, kuten ei aina muidenkaan vankien kohdalla, vangin rikosjutun yksityiskohdista, koska se ei useinkaan ole rikosseuraamusesimiehen työtehtävien kannalta olennaista.

Vankilan johtaja totesi selvityksessään seuraavaa.

Vankipuhelun hinta matkapuhelimeen on 14,88 senttiä/ minuutti, joten kantelijalla olisi ollut mahdollisuus n. 10 minuutin puheluun mitä voitaneen pitää kohtuullisena aikana asian hoitamiseen ja mahdollisesti asiamiehen pyytämiseen tapaamiseen vankilaan, mikäli keskusteltavaa olisi pidemmäksi aikaa. Asianajajilla on vapaa tapaamisoikeus vankilassa arkisin virka-aikana ja erikseen sovittaessa myös iltaisin tai viikonloppuisin.

3.2 Oikeusohjeita

Perustuslain 21 §:ssä taataan oikeusturva.

21 § Oikeusturva

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perustuslain 21 §:n takaaman oikeusturvaan kuuluu oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja sen takeisiin kuuluu muun muassa rikosasiassa syytetyn oikeus valmistella puolustustaan ja oikeus saada tarvittaessa oikeudellista apua. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla takaa nämä oikeudet.

Tutkintavankeuslain 8 luvun 6 §:ssä säädetään puhelimen käytöstä.

6 § Puhelimen käyttö

Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista. (22.7.2011/808)

Tutkintavangille on lisäksi varattava tilaisuus olla puhelimitse yhteydessä 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa sekä muutoinkin vankilan ulkopuolelle sellaisten asioiden hoitamiseksi, joita ei voida toimittaa kirjeitse tai tapaamisella.

Puhelimen käytön ehdoksi voidaan asettaa, että tutkintavanki ilmoittaa, kehen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä. Puhelimen käyttö voidaan keskeyttää tai evätä, jos näin on tarpeen tehdä rikoksen estämiseksi, vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi tai jos puhelu vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta.

3.3 Kannanotto

Turun vankila ei ole menetellyt lainvastaisesti. Saadun selvityksen, ja kantelunkin, mukaan kantelijalla on tapahtumahetkellä ollut vielä mahdollisuus omalla kustannuksellaan soittaa asianajalleen noin kymmenen minuutin kestoisen puhelu. Selvityksen mukaan sen jälkeen, kun vangilla ei enää ole omalla puhelintilillään saldoa, hän voi hoitaa välttämättömiä asioita puhelimitse vankilan kustannuksella.

Kiinnitän silti vankilan huomiota jäljempänä selostettavaan oikeusministeriön Suomen Asianajajaliiton tekemään kanteluun antamaan lausuntoon. Pidän siinä kerrotuilla perusteilla itsekkin perustellumpana, että tutkintavangin tai vangin varattomuutta ei arvioitaisi kiireellisten oikeusasioiden tai tulosoiton kyseessä ollessa, vaan hänellä olisi siitä riippumatta mahdollisuus hoitaa nämä välttämättömät asiat vankilan kustannuksella.

Lainsäädäntö ja sen soveltaminen on laajemminkin kuin kantelijan tapauksessa ongelmallista. Asia tulee toistuvasti esiin kanteluissa. Myös Suomen Asianajajaliitto on kannellut asiasta (EOAK/4257/2020). Se pyysi oikeusasiamiestä tutkimaan, onko asianmukaista, että tutkintavangit joutuvat Rikosseuraamuslaitoksen vankiloissa itse maksamaan puhelut, jotka he käyvät heille määrättyjen puolustajien kanssa. Pyysin oikeusministeriötä antamaan lausunnon ja hankkimaan tarvittavan selvityksen Asianajajaliiton kanteluun. Esitin selvitys- ja lausuntopyynnöksäni muun muassa seuraavaa.

Tunnistan Asianajaliiton esiin ottaman ongelman. Nähdäkseni se voi tutkintavankien lisäksi koskea myös vankeusvankeja, jos heillä on rangaistusta suorittaessaan keskeneräisiä oikeusasioita rikosprosessissa.

Tutkintavankeuslain ja vankeuslain lähtökohta on, että vanki maksaa itse puhelimen käytöstä aiheutuvat kustannukset. Tästä voidaan kuitenkin lain mukaan poiketa. Tutkintavankeuslain 8 luvun 6 §:n 4 momentin mukaan välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta. Samoin vankeuslain 12 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta.

- - -

Pidän mahdollisena, että vangin velvollisuus ensisijaisesti itse kustantaa puhelunsa voi heikentää hänen mahdollisuuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tai ainakin aiheuttaa tilanteita, jotka eivät ole tarkoituksenmukaisia oikeusministeriön hallinnonalalle aiheutuvien kustannusten näkökulmasta. Esitän tästä seuraavia näkökohtia.

Tutkintavangit ja vangit kantelevat toistuvasti siitä, että he eivät ole saaneet soittaa vankilan kustannuksella. Säännöllisesti tulee kanteluja myös siitä, että puhelimen käyttö on huomattavan kallista.

Ylin laillisuusvalvoja on useita kertoja ottanut kantaa puhelujen kustannuksiin. Jo vuonna 2008 silloinen apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen totesi vankien puhelujen hinnoittelua koskevassa päätöksessään hintojen olevan osittain moninkertaisia verrattuna puhelujen yleiseen hintatasoon yhteiskunnassa. Hänen mukaansa puhelujen korkeat hinnat voivat tosiasiallisesti rajoittaa perustuslaissa suojatun yksityiselämän piiriin kuuluvaa vangin oikeutta ylläpitää suhteita muihin ihmisiin (2.4.2008, dnro 4300/2/06).

Vangeille puhelimen käytöstä tulevia kustannuksia on sittemmin käsitellyt myös apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja. Hän on todennut muun muassa, että suljettujen vankiloiden vangit maksavat vuonna 2014 käyttöön otetussa vankipuhelinjärjestelmässä kotimaan puheluista moninkertaisen hinnan verrattuna yleiseen puheluiden hintatasoon. Lisäksi puhelujen hinnat ovat moninkertaiset verrattuna avovankiloihin, joissa vangeilla on mahdollisuus käyttää omia matkapuhelimia. Apulaisoikeusasiamies piti tilannetta normaalisuuseriaatteen kannalta ongelmallisena. Hänen mukaansa olisi perusteltua, että suljetuissa vankiloissa vangeille aiheutuvat kustannukset saatettaisiin vastaamaan yleistä hintatasoa (12.5.2015, dnro 4243/4/14).

Apulaisoikeusasiamies Pajuoja tutki vankien puhelujen hintoja myös omana aloitteena. Hän totesi päätöksessään pitävänsä suljettujen vankiloiden vankien tilannetta erittäin epätyytyttävänä (18.4.2017, Dnro 2245/2/15). Lisäksi eduskunnan lakivaliokunta

on kiinnittänyt huomiota vankipuhelujen kalleuteen (LaVM 4/2017). Olen myös itse kiinnittänyt Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön huomiota vankien puhelujen hintoihin (15.11.2019, EOAK/4263/2018).

Asianajaliitto huomauttaa kantelussaan, että tavanomainen puolustajan kanssa käytävä puhelinneuvottelu voi kuluttaa jopa tutkintavangin usean päivän käyttörahan, 1,60 €/pv, joka on tarkoitettu muuhun kuin puolustuksen järjestämiseen.

Vankilan kustannuksella soittamista koskevien kanteluiden perusteella ei yleensä ole ollut havaittavissa vankilan lainvastaista menettelyä. Tämä ei poista tilanteen ongelmallisuutta.

Vankilat ilmoittavat selvityksissään säännönmukaisesti, että varaton tutkintavanki tai vanki voi olla avustajaansa yhteydessä vankilan kustannuksella. Tällöin on käsittääkseni kuitenkin usein edellytetty, että vangilla ei enää ole lainkaan jäljellä niin sanottua puhelintilin saldoa.

Kanteluista päätellen vangit kokevat järjestelmän hyvin epävarmaksi ja ongelmalliseksi. Kanteluissa on esitetty muun muassa, että käytännöt sen suhteen, milloin vankilan kustannuksella voi soittaa, vaihtelevat vankiloittain ja jopa sen mukaan, kenen virkamiehen kanssa vanki asioi. Kanteluista käy myös ilmi, että vangin muu puhelimitse tapahtuva yhteydenpito esimerkiksi perheeseen voi tulla mahdottomaksi, kun avustajalle soittaminen edellyttää, ettei puhelinsaldoa lainkaan ole.

- - -

Asianajaliiton kantelussa esitetty havainto vangin kuluvastuun heikentävästä vaikutuksesta puolustuksen järjestämiseen vastaa vankien kanteluista tekemiäni havaintoja. Asianajaliitto toteaa, että vangille aiheutuva kuluvastuu on omiaan vähentämään vangin intoa pitää yhteyttä puolustajaansa ja havaittavissa on myös ollut, että puhelut pidetään mahdollisimman lyhyinä. Ymmärtääkseni kyse on siitä, että vähävarainen vanki voi joutua valitsemaan puolustuksen valmistelun ja esimerkiksi läheistensä kanssa puhumisen tai muun rahankäytön välillä.

Käsittääkseni sitä, mitkä puhelut ovat välttämättömiä ja siten soittavissa vankilan kustannuksella, on vankiloissa tulkittu varsin tiukasti. Joka tapauksessa vanki joutuu tällöin perustelemaan tarpeensa puhelimen käyttöön. Kun kyseessä on harkinnanvarainen päätös, on todennäköistä, että tulkinnat puhelun välttämättömyydestä vaihtelevat. Välttämättömyyden perusteleminen voi myös loukata vangin yksityisyyden suojaa. Erittäin huolestuttavaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja asianajosalaisuuden kannalta on, jos varattoman vangin edellytetään perustelemaan myös tarve avustajalle soittamiseen. Tietääkseni näin ei kuitenkaan yleensä ole, ainakaan vankiloista saatavien selvitysten mukaan, mutta tätä mahdollisuutta ei käytännössä voitane sulkea pois.

Olen itse todennut, että vangin mahdollisuus valmistella puolustustaan tai muutoksenhakua ei saa hänen varattomuutensa vuoksi vaarantua. Kyse on viime kädessä perustuslain 21 §:n takaamasta oikeusturvasta. Puhelinyhteys oikeudenkäyntiavustajaan tulee sallia vankilan kustannuksella, jos tämä ei vangin varattomuuden vuoksi ole mahdollista hänen omalla kustannuksellaan (esimerkiksi 27.8.2018, EOAK/4065/2017). Vaikka näin menetäisiin, vangin kuluvastuu on silti ongelmallinen, kuten edellä todetusta voidaan havaita.

Kiinnitän oikeusministeriön huomiota vielä siihen Asianajaliiton esiin ottamaan seikkaan, että puhelukustannukset ovat hyvin vaatimattomia verrattuna siihen, mitä oikeusministeriön varoista joudutaan maksamaan, jos puolustajaksi määrätty puhelinneuvottelun sijasta käy tapaamassa päämiestään vankilassa.

En ole vielä antanut ratkaisua Asianajaliiton kanteluun. Oikeusministeriö on 18.11.2020 antanut lausuntonsa asiaan. Se totesi lausunnoissaan muun muassa seuraavaa.

Tutkintavankeuslain 8 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu. Poikkeuksena tästä pykälän 4 momentin nojalla välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta. Vankeuslain 12 luvun 6 §:n 1 momentti sisältää vastaavat säännökset.

Lakien esitöissä (HE 263/2004 vp. s. 178) kysymystä puhelujen maksullisuudesta on avattu seuraavasti: ”Välttämättömien asioiden hoitamisella tarkoitetaan esimerkiksi kiireellisiä oikeusasioita tai muita viranomaisasioita. Myös niin kutsuttu tulosoitto voitaisiin sallia korvauksetta.”

Sääntely jättää jossain määrin tulkinnanvaraiseksi sen, milloin puhelun voi soittaa korvauksetta. Vankeuslain uudistamistarpeita koskevaa arviomuistiota valmistellaan parhaillaan oikeusministeriössä. Yhtenä keskeisenä kysymyksenä muistiossa ovat erilaiset puhelimenkäyttöön ja sähköiseen viestintään liittyvät kysymykset. Arviomuistion perusteella on tarkoitus käynnistää lainvalmisteluhanke valmistelemaan tarvittavia lainsäädännön muutoksia. On perusteltua arvioida muistiossa myös se, onko puhelujen maksuttomuutta koskevia säännöksiä tarpeen täsmentää.

Rikosseuraamuslaitoksen selvitykseen viitaten oikeusministeriö toteaa, että puhelujen maksuttomuutta koskevat käytännöt vaihtelevat huomattavasti eri vankiloissa. Muutamassa vankilassa puhelut oikeudenkäyntiavustajalle voi soittaa maksutta, mutta useimmissa vankiloissa soittaminen sallitaan vain, jos vanki katsotaan varattomaksi. Varattomuutta arvioidaan esimerkiksi puhelinkortin saldon tai vangin tilin saldon perusteella.

Oikeusministeriö pitää tilannetta ongelmallisena vankien yhdenvertaisen kohtelun ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten kannalta.

Tutkintavankeuslaissa ja vankeuslaissa säädettyinä edellytyksenä puhelun maksuttomuudelle on välttämättömien asioiden hoitaminen. Lain esitöissä viitataan kiireellisiin oikeusasioihin ja tulosoittoon. Oikeusministeriön käsityksen mukaan näissä tilanteissa ei ole tarkoitettu tehdä arviointia vangin varattomuudesta, vaan jos kyse on laissa tai sen esitöissä mainitusta puhelusta, voidaan se sallia maksutta.

Asiaa arvioitaessa on huomattava myös se, että tutkintavankeuslain 2 luvun 2 §:ssä ja vankeuslain 4 luvun 2 §:ssä on nimenomaisesti säädetty siitä, että tutkintavangille ja vangille on varattava tilaisuus ilmoittaa vankilaan ottamisesta läheisilleen sekä se, että oikeus oikeudenkäyntiavustajaan on yksi keskeisistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista. Oikeusapulain nojalla tutkintavangeilla on myös usein oikeus valtion varoista maksettavaan oikeusapuun.

Vaikuttaa myös varsin satunnaiselta, miten tutkintavangin tai vangin varattomuutta käytännössä arvioidaan. Saadun selvityksen perusteella arviointi saattaa perustua esimerkiksi siihen, onko tutkintavangin tai vangin puhelinkortilla saldoa. Oikeusministeriön käsityksen mukaan tämä tieto ei välttämättä kerro tutkintavangin tai vangin varattomuudesta.

Rikosseuraamuslaitoksesta saadun selvityksen perusteella maksuttomien puhelujen kustannukset esimerkiksi Pyhäselän vankilassa ovat alle 1500 euroa vuodessa, vaikka vankilassa saa soittaa kaikki avustajapuhelut maksutta. Puhelujen maksuttomuudesta ei siten vaikuttaisi aiheutuvan mainittavia kustannuksia. Saadun selvityksen perusteella tutkintavankien ja vankien puheluhinnat tullevat uuden kilpailutuksen myötä laskemaan. Silti puhelinjärjestelmä ei edelleenkään mahdollista sitä, että oikeudenkäyntiavustaja soittaisi tutkintavangille tai vangille. Näin ollen oikeudenkäyntiin liittyvästä yhteydenpidosta aiheutuvat kustannukset jäävät edelleen tutkintavankien ja vankien kustannettavaksi, jos puheluja ei voi soittaa maksutta.

Edellä todetun perusteella oikeusministeriö katsoo, että voimassa olevia säännöksiä olisi perustelluinta tulkita siten, että ainakin viireillä olevan rikosasian hoitamiseksi tarpeelliset puhelut oikeudenkäyntiavustajalle ja tulosoitot olisi mahdollista soittaa maksutta kaikissa vankiloissa. Tällainen järjestely turvaisi parhaiten tutkintavankien ja vankien oikeuden oikeudenkäyntiavustajaan ja vankilaan saapumisesta ilmoittamiseen sekä olisi kaikkien tutkintavankien ja vankien kannalta yhdenvertainen. Oikeusministeriö katsoo, että Rikosseuraamuslaitoksen tulisi ryhtyä toimenpiteisiin vankiloiden ohjeistamiseksi asiassa. Tässä tarkoituksessa oikeusministeriö lähettää tämän lausunnon tiedoksi myös Rikosseuraamuslaitokselle.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen Turun vankilan tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Turun vankilan johtajalle.